

Nr 503

Av herr Nilsson, Ferdinand, och herr Jonasson, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.

De i proposition nr 148 till innevarande års riksdag dels angivna och dels antydda linjerna för jordbrukets rationalisering under kommande år söker sin grund i de utfästelser som 1947 gjordes till jordbruksbefolkningen avseende stöd för möjliggörandet av viss i 1947 års beslut utlovad inkomstlikställighet. Vidare har tendenser att eftersträva bildandet av jordbruk av s. k. två-familjstyp (20—30 hektar åker) i trakter med särskilt gynnsamma produktionsförhållanden aktualiserat önskemålet, att även bildandet av sådana relativt sett större jordbruk skall kunna komma i åtnjutande av statligt stöd för rationaliseringen.

Däremot synes i princip föga vara att invända. Emellertid har i propositionen särskilt uppmärksamats önskemålet att minska jordbrukets produktionsvolym genom statliga åtgärder, som befordrar nedläggandet av dålig och — ofta nog — sämre belägen åker samt plantera denna med skog. Den åker det här är fråga om torde emellertid endast i relativt mindre omfattning bidra till produktionen, och ett nedläggande av sådan åker — även där detta ur andra synpunkter kan anses mera välmotiverat — torde därför icke i alltför hög grad påverka produktionens omfattning. Däremot kan otvivelaktigt inriktningen av rationaliseringsstödet genom åtgärder på att förstärka dessa slättbygdsjordbruk med redan förut gynnsammare produktionsförhållanden under vissa omständigheter få en ganska betydande produktionsfrämjande effekt.

Särskilt intresse tilldrager sig frågan, vilken verkan en förskjutning av de statliga stödåtgärderna från mindre, allmänt sett sämre ställda brukningsenheter till bättre ställda sådana skall få för de förra. Vid jämförelse med efter vilka principer statligt stöd lämnas på andra samhällslivets områden är man även tveksam, huruvida liknande åtgärder på andra områden än jordbrukets som även erfordra rationaliseringsåtgärder skulle kunna bedömas som tidsenliga. Givetvis kan sägas, att under förutsättning av att resurserna för den statliga stödgivningen utökas i tillräcklig omfattning behöver den ändrade inriktningen till att omfatta även de större jordbruken icke innebära något direkt avbräck för sådana mindre enheter. Då emellertid samhällets resurser är begränsade blir frågan till sist ett avvägningsproblem. Allvarligare blir läget, i den mån som rationaliseringsstödet skulle

på ett mera ensidigt sätt inriktas på att främja uppkomsten och förbättringen av jordbruk av sådan storlekstyp.

Jordbruk med mellan två och tio hektar åker uppgick enligt 1956 års jordbruksräkning till ca 170 000. Det lär icke kunna bestridas, att en mycket stor del av dessa som s. k. kombinationsjordbruk förstärkta med skog eller med tillgång till andra stadigvarande inkomstkällor kan bestå på längre sikt och utgör en värdefull faktor inom näringslivet på respektive orter. Gruppen jordbruk med 10—20 hektar åker uppgår enligt samma räkning till ej fullt 60 000 samt har sedan 1944 vuxit. Även beträffande denna grupp kan en effektiv rationaliseringspolitik skapa betydande långsiktiga värden. För belysning av de proportioner som här föreligger kan nämnas att enligt 1956 års jordbruksräkning var antalet brukningsenheter med 20—30 hektar åker och brukningsenheter med mer än 30 hektar åker ca 10 000. Dessa siffror belyser konkret vad man redan vet om i vilka grupper av den jordbruksbefolkning, till vilken 1947 års löften avgavs, som de många och små är att finna.

Angående betydelsen av arealgränser, när det gäller prissättningen för jordbruket som helhet, liksom även av att just slättjordbruket valdes som utgångspunkt för prisskyddets beräkning, återger 1955 års utredning om småbruksstödet (SOU 1958: 7) sammanfattningsvis vad 1955 års riksdag i sådant sammanhang uttalade (s. 15):

”Som skäl för att ta förhållandena i slättbygderna till utgångspunkt för den allmänna prisavvägningen anfördes först och främst, att man i sådant fall utgår från jordbruk, som är förhållandevis enhetliga till sin karaktär och vilkas brukare erhåller sin huvudsakliga inkomst från jordbruket. Utgår man i stället från jordbruk, där en betydande del av inkomsten härrör sig till skogsnäringen, kommer beräkningarna att uppvisa betydande variationer i inkomstförhållandena, hänförliga till ett annat område än den egentliga jordbruksproduktionen. Samtidigt hade konstaterats, att inkomsterna vid basjordbruket i slättbygderna (10—20 hektar åker) i genomsnitt under ett antal år hade legat ungefär i nivå med inkomsterna hos ifrågavarande jordbruk i övriga delar av landet. Prisavvägningen med utgångspunkt i slättbygderna skulle således icke innebära, att man utgick från jordbruk med ett annat genomsnittligt inkomstläge än vad som skulle ha varit fallet därest hänsyn även tagits till förhållandena vid basjordbruken i skogsbygderna.”

Vad som anförts ger vid handen, att riksdagens mening sålunda ingalunda var, att den grupp av slättbygdsjordbruk, vars förhållanden befunnits lämpade som riktlinje vid prissättningen, därför också skulle såsom normgivande påverka strukturen beträffande jordbrukens rationalisering i de mycket olika delarna av landet. Vid den prissättning som åsyftas i proposition nr 147 har inkomstnivån för jordbruket beräknats på grundval av material

hämtat från gårdar med i medeltal 15, respektive 25 hektar åker på slättbygden. Kravet på likställighet för jordbrukarna har anknutits till jämförelse med industriarbetarnas årslön inom ortsgrupperna 2 och 5. Läget förefaller sålunda icke vara i stort sett annorlunda än 1955. Om prissättningsnormen även denna gång är att betrakta som väsentligen representativ för jordbruken i hela landet på samma sätt som 1955, synes icke heller skäl föreligga att ur prissättnings synpunkt införa någon helt ny rationaliseringsnorm. Det är icke heller till den föreslagna prissättningen för perioden 1959—1965, som tanken på ändrade betingelser beträffande det statliga jordbruksrationaliseringsstödet anknutits, utan till en formulering som syftar till att lägga lönsamheten inom s. k. tvåfamiljsjordbruk till jämförelsegrund för bedömandet i vilken mån som någon likställighet för jordbrukets del har uppnåtts vid sex-årsperiodens slut. Den föreslagna prissättningen avser just denna period, och frågan vilka jordbrukspriser som skall utgå efter denna tidsperiod kan givetvis icke i nuvarande läge bedömas. Även jämförelsegrunden torde vid sex-årsperiodens slut icke utan vidare kunna antagas vara oförändrad, då man nu icke kan bedöma, vilka förändringar som då kan ha ägt rum beträffande ortsgrupperingen av årslönerna, om den ersätts med annat system eller möjligen avskaffats.

Frågan om tvåfamiljsjordbrukens lämplighet för jordbruksdrift på den rena slättbygden torde icke behöva diskuteras. Men även där torde också i framtiden mindre jordbruk ha en betydelsefull uppgift att fylla för produktionen liksom i bygdens liv. Redan i trakter med mindre utpräglad slättbygdskaraktär, liksom i blandad skogs- och jordbruksbygd, torde det vara nödvändigt att stödja även mindre jordbruks utveckling till bärkraftiga enfamiljsjordbruk. I fjällbygder, såsom i Lappmarken delar av Jämtlands, Kopparbergs och även Värmlands län, måste man satsa på än mindre brukningsenheter, om man i dessa trakter vill ha jordbruk, som i sin mån tillgodoser behovet lokalt utav mjölk och andra färska livsmedel. En annan sak är, att man i alla bygder lär bli nödsakad att i stor utsträckning inrikta sig på att successivt utveckla jordbruken mot den målsättning som för varje ort med hänsyn till jordbruksekonomiska synpunkter, avfolkningsproblem och hotande uttunning av kulturellt och socialt liv samt för kommunerna erforderligt skatteunderlag som kan uppbära detta. I de många sammanhang, då kombinerade jordbruk med jord och skog utgör den lämpliga möjligheten att skapa och upprätthålla levande bygd framstår kravet på bildande av tvåfamiljsjordbruk, med därmed sammanhängande ökning av behovet av skogstilldelning, i stort sett knappast som någon lämplig lösning.

Till sist kan det förtjänas att slå fast, att det inte går att konsekvent genomföra ett skrivbordsmässigt bedömande beträffande utvecklingen av något så djupt rotat i bygd och folkmedvetande som jordbruket. Den teoretiskt riktiga rationaliseringslinjalen är och förblir teori. Allt välvilligt pla-

nerande till trots kommer det att finnas många, som inte låter sig inpassas såsom planeringsmyndigheter önskar. Det kommer att finnas många som snart sagt huru förhållandena än kommer att gestalta sig inte låter sig borttraderas, som kommer att arbeta och streta och leva kvar tämligen obörda av de skiftande målsättningarna för planerandet. Frågan blir då hur väl eller illa man anser sig kunna behandla sådana människor under arbetet på att genomföra vad man just under för handen varande årtionde rubricerar som tidsenligt. Dagens samhälle borde kunna visa generositet och taga viss hänsyn även till sådana individer.

I propositionen nr 148 säger departementschefen:

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att staten bör medverka i strävandena att underlätta och främja den pågående utvecklingen mot större enheter. Självfallet bör statens medverkan liksom hittills ske under behörigt hänsynstagande till de skilda orternas naturliga produktionsförutsättningar och andra lokala förhållanden.

Detta är ett uttalande vars rätta innebörd synes framträda i belysning av att utvecklingen till större brukningsdelar i viss utsträckning pågår inom alla storleksgrupper av jordbruket. I fortsättningen omnämnes att rationaliseringsstödet nuvarande inriktning på att främja ägoanordningar på brukningsenheter, som huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj, icke längre framstår som tidsenlig. Departementschefen uttalar:

Myndigheterna bör i stället åläggas att verka för att sådana brukningsenheter bildas, som normalt kan skötas av två män utan anlitan av arbetskraft utanför deras familjer och tillika kan bereda samma arbetsinkomst som erbjudits inom jämförbara näringsgrenar. Det bör vidare åligga myndigheterna att främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter som ej är större än nu sagts. Ett jordbruk av denna beskaffenhet torde, under förutsättning av god brukningsintensitet, sedvanlig växtodling, tillfredsställande mekanisering samt blandad mjölk- och köttproduktion, i allmänhet tillhöra storleksgruppen med 25—45 hektar åker. Det är givet, att den för visst jordbruk erforderliga arealen ofta nog inte kan uppnås i ett sammanhang utan att rationaliseringen får ske i etapper. Liksom hittills bör det allmännas rationaliseringsverksamhet, om särskilda omständigheter föranleder därtill, tillåtas omfatta jämväl åtgärder, inriktade på att nybilda eller förbättra brukningsenheter, som är större än det på angivet sätt definierade 2-familjsjordbruket.

Med intresse tar man del av det ovan anförda, som synes innehålla propositionens program beträffande riktlinjerna för stödet till jordbruksrationaliseringen. Om man har rätt att bortse ifrån vissa skarpt tillspetsade formuleringar och icke uppfattar tvåfamiljsjordbruken som en generell tillämpbar linje för hela landet, synes innebörden vara, att den statliga rationaliseringsverksamheten skall omfatta såväl tvåfamiljsjordbruken som jord-

bruk som ej är större än dessa — i vissa fall också sådana större — samt att rationaliseringen får ske i etapper. Det får betraktas som uteslutet, att riksdagen skall kunna stanna vid ett så utformat rationaliseringsprogram. Det synes rimligt, att ramen för rationaliseringsstödet vidgas, i anslutning till vad som i propositionen säges, så att statligt stöd, i mån som kan prövas lämpligt, skall kunna komma även jordbruk av ifrågavarande typ till del. I övrigt synes emellertid hittillsvarande riktlinjer för rationaliseringsverksamheten kunna bibehållas i huvudsak oförändrade under beaktande av vad som nedan anförts.

Riktlinjerna för den inre rationaliseringen har i propositionen klarare angivits än beträffande den yttre. Återverkningar förefinnes emellertid där linjerna möts. Detta sker sålunda beträffande propositionens i och för sig välbetänkta uttalande med innebörd att den inre rationaliseringen skall starkt stödja företag som syftar till strukturrationalisering av härför avsedda brukningsenheter. Departementschefen anför i sådant sammanhang följande (s. 224) :

Självfallet får reglerna i fråga inte hämma strukturrationaliseringen utan den bör stå i god överensstämmelse med riktlinjerna för denna. — Framför allt arealgränsen för statsbidrag till flertalet slag av inre rationaliseringsåtgärder hindrar önskvärda statliga insatser inom normaljordbrukets ram. Detta bör särskilt uppmärksammas med hänsyn till att dessa jordbruk enligt vad jag tidigare anfört skall ligga till grund för avvägningen av prisstödet till jordbruksnäringen efter den 1 september 1956.

Såsom av vad ovan anförts framgått synes departementschefen här alltför starkt pressa innebörden av det i slutet av det anförda berörda uttalandet. Även om en vidgning av ramen också för den inre rationaliseringen framstår som erforderlig, föreligger emellertid en uppenbar fara att en förskjutning av bidragsgivningen till gagn för de större skall bli till nackdel för de mindre jordbrukarna, som regel de sämst ställda. I synnerhet när det gäller bidrag till nyodling, stensprängning och betesförbättring säger erfarenheten, att sådana bidrag hittills varit av den största betydelsen just för det mindre jordbrukets stärkande upp mot bättre bärighet och större möjlighet att bestå på längre sikt. Det bör fastslås, att sådana bidrag även i framtiden bör i första hand komma de mindre till gagn, då dessa bäst behöver dem. Den föreslagna sänkningen av bidragsprocenten bör för sådana företag icke få gälla, när det gäller mindre jordbrukare, då följderna kan väcka betänkligheter.

I fråga om betesförbättring och nyanläggning av beten bör ihågkommas, att riksdagen i år uttalat sig för att de betes- och skogsfångsservitut, som är talrika i vissa bygder och som tidigare genom särskild lagstiftning förlängts, ånyo bör för viss tid förlängas. Innebörden måste i detta samman-

hang vara, att fastigheter, som tidigare på detta sätt tillförsäkrats rätt till visst bete, under det beviljade uppskovet skall genom statens stöd beredas möjlighet att skaffa annat tidsenligt bete. I kommande propositioner bör detta beaktas vid avvägning av anslag till betesförbättring.

I propositionen har anslagen till skogsplantering m. m. höjts ganska avsevärt. Därvid har särskilt framhållits, att plantering av skog på dålig åker bör genom detta anslag främjas. Otvivelaktigt kan också sådana åtgärder i viss omfattning anses motiverade, även om omvandling av sämre åker till beten i många fall framstår som naturligare uppgifter. I detta sammanhang synes böra uttalas att skogsplantering i första hand bör företagas på kalmarker och nedlagd åker o. s. v. Först i andra hand torde skogsplantering å åker i produktionen böra ifrågasättas. Anslaget bör förvaltas i enlighet härmed.

Beträffande skogskompletteringen har vid innevarande riksdag i särskild motion (I:60, II: 87) framställning gjorts om att proposition snarast måtte framläggas och även vissa riktlinjer härför angivits i anslutning till av 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning framlagt förslag (SOU: 8).

Departementschefen säger sammanfattningsvis härom (s. 248—49):

I det föregående har jag framlagt vissa förslag, vars genomförande kommer att medföra en ökad skogskomplettering av jordbruksfastigheter. För att denna verksamhet skall leda till ändamålsenliga resultat och effekten därav bli den av statsmakterna åsyftade är det uppenbarligen erforderligt med (nyssnämnda) skogliga personal inom lantbruksorganisationen. Denna har en stor uppgift att fylla även i arbetet med en avsevärt intensifierad omarronderingsverksamhet berörande skogsfastigheter. — Med hänsyn till uppgifternas vikt och omfattning anser jag mig böra — i anslutning till 1951 års jordbruksrationaliseringsutrednings betänkande och ett av lantbruksstyrelsen tidigare framfört yrkande — föreslå en skoglig sektion inom lantbruksstyrelsen. — Genom tillkomsten av en skoglig sektion inom lantbruksstyrelsen erhåller vederbörande lantbruksdirektör ett värdefullt bistånd och i vissa avseenden någon avlastning i frågor som gäller skogsarrondering och skogskomplettering.

Det i propositionen framlagda förslaget till personalförstärkning överensstämmer såsom berörts med jordbruksrationaliseringsutredningens förslag. Omfattningen av det arbete som förordas synes sålunda vara av ungefär samma omfattning i utredningen och i propositionen. Beträffande olika spörsmål kan till en del hänvisas till vad i motion I: 60 tidigare anförts. På några punkter synes dock vissa frågeställningar böra här något beröras.

Beträffande omarronderingar och byten synes en anknytning till jordbruksrationaliseringsutredningens synpunkter kunna ske. Utredningen har som bekant ägnat åtskillig uppmärksamhet åt problemen. Genom proposition nr 44 till årets riksdag har åtgärder vidtagits för att undanröja hinder, som gällande skatteregler innebär mot frivillig medverkan i åtgärder för

jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering m. m. Den ram som i propositionen angives, då däri säges, att kompletteringen med skog synes praktiskt taget helt kunna ske inom bondeskogsbrukets ram, överensstämmer i sak vad som säges i motion I: 60 och i jordbruksrationaliseringsutredningens betänkande. Den reservationen måste emellertid framhåvas att, även om detta är riktigt i stort, så torde det i olika trakter icke utesluta behovet av att där göres ganska omfattande förskjutningar mellan ägarkategorierna. När man betraktar kronan som en ägargrupp, vars skogsinnehav icke får minskas, förtjänar erinras om att kronan under åren 1930 tills nu ökat sitt nettoinnehav av skog med 80 559 hektar samt att denna utveckling fortsatt. Så inköpte domänverket under januari—oktober 1958 drygt 4 300 hektar mark, under det man samtidigt sålde sammanlagt 340 hektar. Beträffande departementschefens "förhandlingar" med domänverket synes det ur jordbruksbefolkningens synpunkt oeftergivligt, att vid jordbrukares förvärv av kompletteringsskog skall den prisnivå läggas till grund för förvärven som — icke minst genom ett av staten skapat läge — är normerande vid handel med jordbruksfastigheter jordbrukare emellan. Om domänverket med statens pengar betalar höga priser är en annan sak.

I fråga om de lån som i flesta fall skall möjliggöra kompletteringsförvärven synes det rimligt att, såsom jordbruksrationaliseringsutredningen föreslagit, räntebetalningsuppskov och amorteringstider avväges efter skogsbeståndet på det förvärvade skiftet; möjligheterna att göra uttag och att vidtaga skogsvårdsåtgärder. Viktigast är dock, att de statliga garantilånen verkligen kommer till stånd. Med hänsyn till den ställning banker ofta intar till att lämna sådana lån synes det nödvändigt att genom särskilt avtal trygga lånens placering.

Under åberopande av vad som anförts hemställes,

att riksdagen måtte vid behandling av propositionen nr 148 beakta vad som i motionen anförts.

Stockholm den 5 maj 1959

Ferdinand Nilsson
i Kungsängen

Bertil Jonasson